

УДК 159.92

DOI <https://doi.org/10.32782/psy-2024-3-13>

Моляко Валентин

*дійсний член НАПН України, доктор психологічних наук, професор,
головний науковий співробітник лабораторії психології творчості
Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України*

Третяк Тетяна

*кандидат психологічних наук, старший науковий співробітник,
провідний науковий співробітник лабораторії психології творчості
Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України*

ФУНКЦІОНУВАННЯ ОБРАЗА-ОРІЄТИРА У ПРОЦЕСІ ТВОРЧОЇ МИСЛЕННЕВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТАРШОКЛАСНИКІВ В УСКЛАДНЕНИХ УМОВАХ

Анотація. Здійснюється аналіз базових компонентів дивергентного мислення. Розводяться поняття творчого та дивергентного мислення. Аналізується функціонування асоціативності у процесі творчого мислення. Обґрунтовується співвідношення креативності й інтелекту у структурі творчої особистості. Розглядається ідея надгенералізованого мислення у масштабі креативності, розроблена Г. Айзенком, а також перспективи розвитку психології креативного мислення у системі координат теорії Кемпбелла. Подається аналіз системи КАРУС, розробленої В.О. Моляко. Доводиться доцільність і надійність її реалізації як інструменту реалізації й інтерпретації творчої мисленнєвої діяльності людини. Творче мислення розглядається як розв'язування творчих задач. Обґрунтовуються результати аналізу експериментальних даних за підсумками дослідження функціонування суб'єктивних орієнтирів у процесі творчого мислення старшокласників. Проаналізовано прояви стратегій аналогізування, комбінування, реконструювання при побудові досліджуваними шуканих конструкцій. Утворення образів-орієнтирів у процесі творчої мисленнєвої діяльності пов'язане з вивченням структурних і функціональних характеристик наявних інформаційних структур, отже, конструктивні елементи можуть виявитися аналогами-орієнтирами: а) практично не зазнаючи впливу трансформуючих перетворень; б) суб'єктивний орієнтир утворюється на відповідному етапі конструктивних трансформацій, реалізації стратегій конструювання, внаслідок чого віднаходиться нова прогностично-необхідна інформація для вирішення актуальної задачі, конструюються і застосовуються з цією метою віддалені аналоги, антиподи та їх комбінації, що становить основу функціонування образів-орієнтирів у процесі творчої мисленнєвої діяльності особистості.

Ключові слова: конструювання, інформація, задача, творче мислення, стратегія, образ.

Moliako Valentin

*NAES of Ukraine Full Member, Doctor of Psychological Sciences, Professor
Head of the Psychology of Creativity Department,
H.S. Kostiuk Institute of psychology of NAES of Ukraine*

Tretiak Tetiana

*Candidate of Psychological Sciences, Senior Researcher,
Leading Researcher of the Psychology of Creativity Department,
H.S. Kostiuk Institute of psychology of NAES of Ukraine*

THE FUNCTIONING OF THE ORIGINAL IMAGE IN THE PROCESS OF THE CREATIVE THINKING ACTIVITY OF HIGH SCHOOL STUDENTS IN COMPLICATED CONDITIONS

Abstract. The basic components of divergent thinking are analyzed. The concepts of creative thinking and divergent thinking are developed. The functioning of associativity in the process of creative thinking is analyzed.

The relationship between creativity and intelligence in the structure of a creative personality is substantiated. The idea of overgeneralized thinking on the scale of creativity, developed by H. Eysenck, is considered, as well as the prospects for the development of the psychology of creative thinking in the coordinate system of Campbell's theory. An analysis of the KARUS system, developed by V.O. Moliako. The expediency and reliability of its implementation as a tool for the implementation and interpretation of a person's creative thinking activity is proved. Creative thinking is considered as solving creative problems. The obtained results of the analysis of experimental data based on the results of the study of the functioning of subjective landmarks in the process of creative thinking of high school students are substantiated. Manifestations of strategies of analogizing, combining, and reconstructing during construction of the researched constructions were analyzed. The formation of landmark images in the process of creative thinking activity is related to the study of structural and functional characteristics of existing information structures. And therefore, constructive elements can turn out to be analogs-references: a) practically without being affected by transformative transformations; b) a subjective reference point is formed at the appropriate stage of constructive transformations, implementation of construction strategies, as a result of which new prognostic and necessary information is found for solving the actual problem, distant analogues, antipodes and their combinations are constructed and used for this purpose, which forms the basis of functioning landmark images in the process of creative thinking activity of an individual.

Keywords: construction, information, task, creative thinking, strategy, image.

Постановка проблеми й аналіз досліджень.

За сучасних умов особливо актуальною стає здатність людини вирішувати життєво важливі проблеми за умов екстремальності й інформаційної невизначеності. Оскільки інформаційна невизначеність полягає у дуже значному дефіциті інформації, прогностично необхідної для розв'язання актуальної задачі, складності структурно-функціонального аналізу характеристик компонентів проблемної ситуації, постає необхідність забезпечення психологічної готовності особистості до адекватного вирішення важливих задач, надійної адаптації до стрімких змін життя, розв'язування задач у різних сферах творчої діяльності в ускладнених умовах.

Особливо актуальним у цьому ракурсі є дослідження проявів творчої мисленнєвої діяльності старшокласників, оскільки домінуючі мотиви їх творчого мислення визначаються прагненнями здійснити усвідомлений вибір майбутньої професії, оволодіти творчим інструментарієм, необхідним для успішного життєвого і професійного майбутнього.

Як відомо, Дж. Гілфорд вважав дивергентне мислення різновекторно спрямованим когнітивним процесом, при функціонуванні якого здійснюється вирішення проблеми, генеруються варіанти її розв'язків [5; 11; 12]. У найбільш загальній системі координат можна уявити, що загальний потік конструйованих розв'язків поєднує весь їхній спектр: починаючи від недосконалих і далеких від успішності та закінчуючи такими, що характеризуються оригінальністю, досконалістю й успішністю стосовно досягнення бажаного результату, а отже, зростає актуальність дослідження здатності людини відчувати проблему,

уміння формулювати адекватну умову задачі та вирішувати її [14].

У зв'язку з цим постійно діючу варіативність дивергентного мислення забезпечує функціонування таких його динамічних характеристик, як оригінальність розв'язків – міра їх неповторності й унікальності; гнучкість – категоріальне обґрунтування характеристик знайдених розв'язків; легкість – кількість запропонованих розв'язків задачі залежно від варіації векторів мислення [5; 11].

Зрозуміло, що дивергентне мислення базується на дії принципу асоціативності, відповідно до чого інформаційні структури аналізуються в їхньому взаємозв'язку, а отже, у процесі їх трансформації інформаційні конструкти виявляються прототипами створення нових конструктивних побудов. Саме оригінальність асоціацій досягається та забезпечується інтерференцією низки асоціативних процесів, які зароджуються у разі виявлення актуальної складної проблеми та функціонують, розвиваються незалежно один від одного, що й зумовлює побудову цілого спектру різного роду асоціацій [12]. Відомі такі характеристики асоціативних процесів: різноманітність асоціацій [12]; мислення протилежностями [10]; нові комбінації відомих ідей [4; 7]; масштабність спектру асоціацій [4].

За визначенням С.А. Медніка, креативне мислення є процесом, складниками якого виявляються асоціативні елементи, інтегровані у нові поєднання, котрі можна вважати ефективними щодо успішності вирішення проблеми, адже оригінальні варіанти її розв'язання починають генеруватися на більш пізніх етапах роботи над проблемою, а на стартових її етапах домінують

шаблонні розв'язки. І лише після того, як інформаційний потенціал алгоритмічного характеру виявляється вичерпаним, здійснюється перехід до пошуку креативних розв'язків [9].

На думку С.А. Медніка, креативність шуканих побудов виявляється обернено пропорційною віддаленості конструктивних складників, між якими встановлюється взаємозв'язок, а отже, відсутність асоціацій між віддаленими ідеями гальмує креативний процес. Він вважає, що рівень креативності шуканого розв'язку задачі визначається кількістю тих асоціацій, які утворюються як реакція на актуальну задачу. Також він говорить про існування асоціативних ієрархій, що є пологими та зумовлюють генерування творчими людьми більшої кількості асоціацій порівняно з нетворчими.

Таким чином, збільшення кількості нових творчих побудов стосовно першої групи забезпечується більш широким масштабом асоціативної бази, тоді як асоціативна ієрархія нетворчих особистостей виявляється крутою, оскільки її основу становлять лише кілька алгоритмів. Тож конструювання творчих комбінацій гальмується наявністю дефіциту прогностично необхідної інформації для вирішення актуальних проблем.

Г. Айзенк наголошує на необхідності розмежування креативності й інтелекту: прояви інтелекту визначаються динамікою утворення асоціацій, прояви креативності – масштабом їх реалізації, тож, за Г. Айзенком, інтелект і креативність мають свої координати: інтелект – швидкість побудови асоціацій, креативність – масштабність їх побудови.

Розробляючи ідею «надгенералізованого мислення», він указує, що надшироке мислення функціонує у разі необхідності при розв'язуванні проблеми вийти за межі її вимог, ігноруючи їх. Водночас порушення логічних засад розумового процесу має здійснюватися за умов відповідного мисленнєвого контролю [4].

Згідно із класичною теорією Кемпбелла [2] основу креативного мислення становлять два механізми: спонтанної варіативності та вибіркового утримування ідей. Здавалося б випадкові ідеї можуть виявлятися базовими або стимулюючими для створення адекватних розв'язків, адже цим забезпечується пошук і знаходження прогностично необхідної нової інформації, знаходження варіантів, що можуть виявитись ефективними для розв'язання проблеми.

Розвитку цієї теорії присвячені праці К. Мартіндейла [6; 7], Б. Стоу [13], Д.К. Саймонтона

[12]. Так, за теорією креативності К. Мартіндейла [6; 8] її основу становлять первинні та вторинні когнітивні процеси. Вільні віддалені асоціації, побудовані за принципом аналогізування, дефокусована увага стосуються первинних когнітивних процесів. Прояви вторинних когнітивних процесів реалізуються на основі співвіднесення створюваних конструкцій із вимогами задачі, логікою, фокусованою увагою. Таким чином, творчі особи мають здатність динамічно курсувати у процесі розв'язування наявної проблеми від одного полюсу цього інформаційного простору до іншого відповідно до її вимог, етапу творчого мисленнєвого процесу тощо.

Виклад основного матеріалу. На основі багаторічних досліджень В.О. Моляко розроблено систему КАРУС, яка стала надійним інструментом психологічного аналізу творчого мисленнєвого процесу. За підсумками численних досліджень його послідовників, присвячених розвитку цієї концепції творчої мисленнєвої діяльності, встановлено, що психологічну суть творчого процесу становить побудова та трансформація образу [1].

Відомо, що творчість – така діяльність людини, підсумком якої є певний новий продукт, якого досі ще не існувало. Це може бути як новий матеріальний об'єкт у галузі науки, техніки, мистецтва тощо, так і ідеальний: нова ідея, проєкт, задум, поки що заінтегровані у мисленнєвих формах, а отже, творчість є створенням нового у різних сферах і формах діяльності людини. Важливі її об'єктивні та суб'єктивні аспекти. В об'єктивному плані творчість розглядається як розробка цілком нових конструкцій у загальносвітовому масштабі. У суб'єктивному плані йдеться про конструювання чогось нового саме для автора цієї побудови, коли створювана ним конструктивна реальність є новою саме для нього, для його досвіду. Тобто у психологічному плані будь-яка вперше розроблена мисленнєва конструкція, матеріалізована чи ще поки що не матеріалізована, характеризується суб'єктивною новизною для людини, котра її створила.

У розробленій В.О. Моляко концепції творчої мисленнєвої діяльності вона виконує функцію органічної складової частини цілісного психічного потенціалу суб'єкта, є основою його конструктивної діяльності у різних масштабах її прояву та виміру. Починаючи з раннього дошкільного віку, дитина вимушена про-

являти творчість з метою адаптації до умов життя. Кожна конкретна дитина у процесі взаємодії з навколишнім світом має виконувати якісь конструктивні дії вперше – ще не маючи належних знань, умінь і навичок. Так, пізнаючи об'єктивну та суб'єктивну реальність, вона поступово вибудовує відповідну систему знань – картину світу, яка постійно збагачується й удосконалюється. У процесі гри, навчання, пізнавання вибудовується інструментарій розуміння нею себе і всього, що її оточує: людей, предметів, їх поєднань. Ефективність, продуктивність пристосування до оточення залежить саме від того, наскільки адекватним є той досвід, якого набуває дитина внаслідок взаємодії зі світом, наскільки конструйовані образи об'єктивної та суб'єктивної реальності відповідають дійсності та можуть виявитися прогностично необхідними для вирішення актуальних, життєво важливих задач.

Успішність творчої мисленнєвої діяльності залежить від різних факторів, складників, адже залежно від індивідуальних особливостей особистості зовнішні обставини можуть виконувати як стимулюючу, так і блокуючу функцію у процесі побудови шуканої конструкції. Кожен творчий процес є унікальним (якщо його продукт характеризується відповідним коефіцієнтом новизни), тому нерідко спроби співставити, порівняти, взяти похідну від ряду творчих процесів можуть зазнати фіаско, часткового чи повного. Кожен творчий процес має свій індивідуальний малюнок, свою неповторну конструкцію.

Значною мірою це зумовлено тим, що творчі процеси визначаються не лише органічним функціонуванням у них усвідомлюваних елементів, прийомів, тактик. Неусвідомлювані процеси на рівні здогадок, інтуїтивних вирішень загалом чи у якихось фрагментах роботи над пошуком розв'язку можуть виявитися домінантою у структурі загального перебігу творчого конструювання.

У найбільш загальному варіанті творчий процес характеризується такими основними етапами: а) постановка задачі, б) розуміння умови задачі, в) розробка задуму розв'язання, г) доопрацювання варіанту розв'язку. У найбільш загальному розумінні це може бути представлено у вигляді трьох основних циклів: а) розуміння умови задачі, б) побудова задуму вирішення, в) знаходження розв'язку задачі відповідно до заданих її вимог.

Зрозуміло, що точкою відліку мисленнєвої діяльності є той дефіцит інформації, який виявляється прогностично необхідним для

вирішення актуальної проблемної ситуації. Структурно-функціональний аналіз інформації забезпечує її «інвентаризацію», коли на основі реалізації базових процесів аналізу та синтезу здійснюється співставлення наявних інформаційних структур, їх структурних, функціональних і структурно-функціональних характеристик, а отже, і конструювання шуканих образів. І якщо для вирішення наявної задачної ситуації часом буває достатнім застосування пошуку аналогу, то для розв'язання більш складних завдань, пов'язаних із необхідністю побудови цілком нового образу, мають бути реалізовані комбінування та реконструювання.

Мисленнєва діяльність може здійснюватися й у такій системі координат, коли відсутні будь-які заборони й обмеження, коли необмеженою виявляється і кількість ступенів свободи вирішення задачі. Тобто розв'язування завдання виконується шляхом вільного конструювання, як, наприклад, під час реалізації мозкового штурму, суть якого полягає у груповій творчій мисленнєвій діяльності за умов відсутності критики, генеруванні якомога більшої кількості ідей за допомогою вільних асоціацій.

Хоча вирішення творчої задачі потребує розробки комплексу характеристик шуканої складової частини прогностично необхідної інформації, яка є суттєвою для вирішення задачі, що здобувається у результаті скрупульозного структурно-функціонального аналізу відомої інформації, трансформації стартових образів, однак і розв'язування задач на вільне конструювання є важливим, коли ставиться за мету, наприклад, діагностика особистісних якостей творчої людини, адже вирішення задач на вільне конструювання – це, по-суті, реалізація своєрідної проєктивної методики.

Вищезазначене можна представити східним знаком «тайцзи»: одна його частина символізує обсяг відомої інформації, заінтегрованої в умові задачі; друга частина вибудовується розв'язуючим задачу у процесі вивчення, розуміння умови задачі, при цьому задіюється його інформаційний потенціал, досвід, картина світу, все його особистісне надбання.

Саме завдяки цьому взаємофункціонуванню об'єктивного та суб'єктивного аспектів творчого конструювання у найбільш загальному розумінні цього поняття зумовило актуальність формулювання визначення стратегії. Згідно із концепцією творчої мисленнєвої діяльності, розробленої В.О. Моляко, стратегія є системою дій, особис-

тісно та задачно зумовлених, спрямованих на вирішення творчої задачі [1].

З метою дослідження ролі суб'єктивних орієнтирів у процесі творчого мислення старшокласників за умов інформаційної невизначеності було реалізовано експериментальну задачу, розроблену В.О. Моляко. Учням пропонувалося написати твір, який би починався зі слів: «Йшла собака по мосту...». Досліджувані – учні 10–11 класів Медичної гімназії № 33 м. Києва (34 особи).

Слід зазначити, що за спрямованістю емоційної орієнтації створюваного сюжету можна виокремити такі основні типи: а) песимістично орієнтований: наприклад, «Йшла собака по мосту, вирішила скупатись і стрибнула вниз. Але, на жаль, то був міст через залізничні колії»; б) нейтральний: «Йшла собака по мосту, побачила свого господаря і підбігла до нього»; в) оптимістично орієнтований: «Собака втекла з дому. Вона вибігла в двір, перейшла через дорогу і пішла по мосту. За нею побігла її хазяйка і забрала собаку додому». У цьому випадку має місце також реконструкція стартової ситуації.

У процесі виконання експериментального завдання досліджувані прагнуть, як мінімум, у створюваних конструкціях подати «констатацію факту». Наприклад, «Йшла собака по мосту, а за нею йшов господар. Вона йшла повільно, впевнено, самостійно. А господар розглядав міст, краєвид красивої долини». У наступному варіанті конкретизація факту набуває деталізації: «Йшла собака по мосту, поряд йшов господар. Вони йшли на прогулянку. Сонце світило, річка шуміла. Вони вийшли на чудову галявину біля річки, покупались, побігали з м'ячем і повернулись додому, але вже не через міст».

Конструювання композиції може здійснювати шляхом комбінування близьких аналогів: «Йшла собака по мосту. Неподалік проходив її господар. Собака його помітила і підбігла до нього. Господар взяв цуценя на руки. І вони разом пішли додому». Слід зазначити, що заданий рядок не обов'язково є стартовим при виконанні досліджуваними експериментального завдання. Сам зафіксований в умові образ при конструюванні твору виконує функцію образу-орієнтира для реалізації шуканих умов, сформульованих досліджуваними: «Собака загубилась, тинялась закутками міста, не могла знайти свого хазяїна. Але раптом перед нею з'явився прекрасний міст. Собака пішла по ньому, тому що згадала, як йшла ним з господарем. Вона боялась йти сама, але пройшла, лякаючись висоти, машин і людей. Все ж пам'ять її не

підвела, вона прийшла в парк, де раніше була, а поряд був її дім».

Результати аналізу отриманих експериментальних даних свідчать, що домінуючим принципом створення шуканого задуму є саме комбінування. Наприклад, «Йшла собака по мосту, бачить: лежить кицька руда. І захотіла собака познайомитись з нею. Вони були дуже схожі за характером, швидко стали друзями і дружно прожили все життя»; «Йшла собака по мосту. На дорозі вона зустріла двох дітей, які заблукали. За допомогою своїх здібностей вона допомогла знайти їх батьків».

Комбінаторика може бути реалізована не лише з метою конструювання урівноваженої ситуації, як от: «Йшла собака по мосту <...> дуже сумна і втомлена. Раптом на зустріч їй вийшов маленький хлопчик. Собака зраділа, підійшла до нього. Хлопчик теж був радий зустрічі. Він пригостив її смачнесеньким печивом. Погладив по голівці. Обоє були щасливі». Комбінування застосовується, якщо вводяться в шукані умови задачі якісь інформаційні градієнти, що виконують варіативну функцію, наприклад: «Йшла собака по мосту і звали її Тузик. Тузика вигнали з дому. Його зустрів хлопчик і забрав до себе додому. Але собака дуже сумувала за своїм другом котиком Васьком. Собака завжди кудись «рвалась». Одного разу хлопчик побачив це і пішов за нею. Собака знайшла дорогу до бывшего дому, хлопчик прийшов за ним і забрав котика у хазяїна. Всі жили довго і щасливо».

У наступному варіанті розв'язку ускладнюючу інтегративну функцію виконує дощ. «Гуляла якась дівчинка біля лісу і річки, зустріла собаку, що йшла назустріч по мосту, і вони пішли до лісу: гралась там радісно, аж раптом пішов сильний дощ. Собака втекла. Дівчинка дуже засмутилась, ніби втратила справжнього друга. Однак собака повернулась, повела дівчинку за собою і, як виявилось – під навіс. Дощ закінчився, дівчинка повернулась додому, але не сама, а з вірним другом, з яким вже не розлучалась».

Комбінування аналогів може бути реалізовано дивовижно витончено, що безумовно свідчить про творчі комбінаторні здібності досліджуваного: «Гуляла собака по мосту. Була ця собака стомленою і голодною. Гуляла аж до ночі, допоки не зустріла котеня. Котеня теж було стомлене. Вони змерзли, тому вирішили врятувати одне одного: лягли поряд і зігрілися». Введення у шукані умови експериментальної задачі, як зменшення ширини моста, дозволило досліджуваному сконструю-

вати такий задум її вирішення: «Йшла собака по мосту, а назустріч їй – інша собака. Міст був дуже вузький: пройти по ньому могла тільки одна собака. Але собаки були розумні, тому вирішили піти в одну сторону, тобто на день народження до kota».

Комбінування віддалених аналогів пов'язане з поєднанням, зі спробою співвіднести конструкти, що характеризуються досить різноманітними властивостями їх структурних і функціональних складників. Певною мірою такі дії можуть розглядатися у масштабі реалізації стратегії реконструювання. Як от, наприклад, така розповідь: «Йшла собака помосту. Звали пса Сірко. Раптом Сірко побачив, що на нього з величезною швидкістю мчить червоне «Ферарі». Він не знав, куди йому подітися і тому перестрибнув через перила моста і полетів у річку. Цей автомобіль зупинився, з нього вийшов Олег Лисогор і стрибнув за Сірком. У той момент, як Сірко вирішив не витратити сили і спускатись на дно, Олег витягнув його на берег. Коли Олег та Сірко повернулися на міст, авто вже вкрали».

За принципом реконструювання досліджувані пропонують такі розв'язки: «Йшла собака по мосту. Надворі була зима. Собака почала гавкати на зустрічного чоловіка, намагаючись його злякати. Але він не розгубився і вирішив її нагодувати. Собака перестала гавкати і почала їсти їжу»; «Йшла собака по мосту. Міст був через річку Амазонку, причому не впоперек, а вздовж. От і йшла собака по мосту, йшла, довго йшла, побачила вже кінець моста і тут прокинулася».

Цікаво, що для досліджуваних є важливим аналіз етапів творчого процесу розв'язування проблемної задачі взагалі. Це, зокрема, знайшло проєкцію у такому варіанті розповіді: «Йшла собака по мосту і думала про вічне – про полювання. Задумавшись, вона не помітила, як дійшла до поля, по якому пробігав заєць. Тому пухнастий сірий звір утік. Мораль така: мріючи про щось – не забувай його помічати».

Слід зазначити, що частота реалізації стратегій аналогізування, комбінування та реконструювання при розробці досліджуваними задуму виконання експериментального завдання характеризується таким співвідношенням: аналогізування – 27%, комбінування – 58%, реконструювання – 15%.

Важливою передумовою формулювання вимог до структурних і функціональних характеристик гіпотетичних складників шуканої конструкції на основі врахування інформації щодо відомих

елементів розглядуваного об'єкта є знаходження адекватних взаємозв'язків між компонентами конструйованого задуму, розуміння їх співвідношень з іншими наявними об'єктами. Необхідність конструювання нового образу зумовлює реалізацію досконалого вивчення всього інформаційного спектру компонентів початкової умови задачі, з метою визначення шуканої інформації розробляється й аналізується весь масштаб імовірних гіпотез і припущень.

Підсумком цієї скрупульозної роботи є знаходження тих показників, які мають бути властивими структурним і функціональним елементам шуканих конструкцій. Це і становить основу трансформації початкових умов задачі у шукані її вимоги. Дослідження стартової інформації з метою здійснення необхідної трансформації виявляється домінуючою складовою частиною на цьому етапі розв'язування задачі.

У процесі структурно-функціонального аналізу стартових умов задачі осмислюваний людиною матеріал ніби просіюється через її інформаційний потенціал. Тому переформулювання різними особами одних і тих самих початкових умов задачі суттєво відрізняються, сформульовані ними шукані вимоги характеризуються своєрідним суб'єктивним забарвленням.

Висновки. Основу дивергентного мислення становить структурно-функціональний аналіз актуальної інформації, що є суттєвою для розв'язання задачі, а отже, навряд чи можна вважати дивергентне мислення власне творчим мисленням.

Утворення образів-орієнтирів у процесі творчої мисленнєвої діяльності пов'язане з вивченням структурних і функціональних характеристик наявних інформаційних структур. Конструктивні елементи можуть виявитися аналогами-орієнтирами: а) практично не зазнаючи впливу трансформуючих перетворень; б) суб'єктивний орієнтир утворюється на відповідному етапі конструктивних трансформацій, реалізації стратегій конструювання, внаслідок чого віднаходиться нова прогностично-необхідна інформація для вирішення актуальної задачі, конструюються і застосовуються з цією метою віддалені аналоги, антиподи та їх комбінації, що становить основу функціонування образів-орієнтирів у процесі творчої мисленнєвої діяльності особистості.

У перспективі передбачається дослідження функціонування стратегії реконструювання при вирішенні старшокласниками творчих задач за умов інформаційної невизначеності.

Список використаних джерел

1. Функціонування творчого мислення в інформаційно-віртуальному просторі суб'єкта : монографія / В.О. Моляко, Ю.А. Гулько, Н.А. Ваганова та ін. ; за ред. В.О. Моляко. Київ, 2021. 165 с.
2. Campbell D. T. Blind variation and selective retention in creative thought as in other knowledge processes. *Psychological Review*. 1960. № 67. P. 380–400.
3. Dorfman L. A meta-individual model of creativity. *New directions in aesthetics, creativity, and the arts* / Eds. P. Locher, C. Martindale, L. Dorfman. New York: Baywood Publishing Co, 2005. P. 105–122.
4. Eysenck H.G. *Genius: The natural history of creativity*. Cambridge : Cambridge University Press, 1995.
5. Furnham A., Crump Y., Batey M., Camorro-Premuzis T. Personality and ability predictors of the “Consequences” Test of divergent thinking in a large non-student sample. *Personality and Individual Differences*. 2009. № 46. P. 536–540.
6. Martindale C. *The clockwork muse: The predictability of artistic styles*. New York : Basic Books, 1990.
7. Martindale C. Creativity, attention, and cognitive disinhibition. *La psicologia delle arti oggi* / Ed. R. Tomassoni. Milano : Angeli, 2002. P. 89–99.
8. Martindale C. Creativity, primordial cognition, and personality. *Personality and Individual Differences*. 2007. № 43. P. 1777–1785.
9. Mednick S.A. The associative basis of the creative process. *Psychological Review*. 1962. № 69. P. 220–232.
10. Rothenberg A. Janusian process. *Encyclopedia of creativity* / Eds. M.A. Runko, S.R. Pritzker. San Diego : Academic Press. 1999. № 2. P. 103–108.
11. Silvia P.J., Winterstein B.P., Willse J.T. et al. Assessing creativity with divergent thinking tasks: Exploring the reliability and validity of new subjective scoring methods. *Psychology of Aesthetics, Creativity, and the Arts*. 2008. № 2 (2). P. 68–85.
12. Simonton D.K. Creativity and discovery as blind variation: Campbell's (1960) BVS model after the half-century mark. *Review of General Psychology*. 2011. № 15 (2). P. 158–174.
13. Staw B.M. An evolutionary approach to creativity and innovation. *Innovation and creativity at work: Psychological and organizational strategies* / Eds. M.A. West, G.L. Farr. New York : Wiley, 1990. P. 287–308.
14. Wilson R.C., Guilford J.P., Christensen P.R., Lewis D.J. A factor-analytic study of creative-thinking abilities. *Psychometrika*. 1954. № 19. P. 297–311.